

REGISTERBLAD

Område av riksintresse för Kulturmiljö i Kalmar län.

Områdesnamn: Ås

Områdeskod: 84012001

Kriterier: Fornlämningar, Bebyggelse, Odlingslandskap.

Kommun: Mörbylånga

Kartblad: Ekonomiska kartan: 036 67 (605) m. fl.
Topografiska kartan: 036 Kristianopol NO

Övriga riksintressen enligt NRL som berör området: NRL 2:6; Naturvård N 66, N 83, Friluftsliv F 13, samt NRL 3:1,2 och 3.

Skydd

- § Lagen om kulturminnen m m. (SFS 1988:950)
- § Kungörelse med föreskrifter om offentliga byggnadsväsendet
- § Förordning om förvaltning av kyrklig jord
- § Begravningskungörelsen
- § Naturvårdslagen

Hot

- Igenväxning av landskapet.
- Exploatering

Åtgärdsförslag

- Eventuell ny bebyggelse bör endast tillkomma i anslutning till redan befintlig bebyggelsegrupp och skall anpassas till lokal byggnadstradition.
- Befintligt vägnät bibehålles.
- Landskapet hålls öppet genom fortsatt hävd.

Områdesbeskrivning

Alvarmark samt vidsträckta strand- och betesängar i väster bevuxna med främst enbuskar och ölandstök, i öster och söder endast gräsbevuxna. Områdets centrala del domineras av Ottenbylund, en större ek-björkskog.

Karl X Gustafs mur började uppföras 1653 och skiljer Ottenby kungsgårds marker från den övriga kronoallmäningen. Byggnadsminnesmärke 1935-01-25. Strax norr om Karl X Gustafs mur finns två gravfält om ca 70 fornlämningar, däribland en rest kalkstenshäll, 3,7 m hög, "Långa Maja". Ett mycket stort gravfältskomplex sträcker sig norrut från Ottenby gård. Ett av gravfälten hör till de största på Öland och består av ca 250 fornlämningar). Detta gravfält omfattar talrika högar och bildar genom sitt läge vid stranden av Kalmarsund ett av öns magnifikaste utsikter. I sjömarken söder om Ottenby gård finns spridda gravanläggningar samt ett par mindre gravfält med synliga högar och stensättningar. Här finns också ett par husgrunder av kämpagravtyp. Intill vägen står ett par resta flisor "kungsstenarna". Norr om fyrplatsen finns ett vidsträckt husgrunds-område med ca 80 husgrunder samt ca 75 gropar, sannolikt grophus. Dessa anläggningar anses härröra från ett medeltida fiskecentrum. I närheten ligger Kyrkhamns kapellgrund samt Rosenkinds källa.

Ottenby kungsgård har anor från medeltiden. Huvudbyggnaden är uppförd 1804 efter ritningar av C F Sundvall. Flygelbyggnaderna är byggda i slutet av 1700-talet. Kring huvudbyggnaden finns spår efter en äldre parkanläggning. Byggnadsminnesmärke 1935-01-25.

Fyrtornet Långe Jan är uppfört 1784-85. Intill fyren ligger den f d fyrmästarbostaden, ytterligare ett par bostadshus samt uthus. Flera av dessa är uppförda i början av 1870-talet och ritade av arkitekt A T Gellerstedt. Byggnadsminnesmärke 1935-01-25.

Ås kyrka är uppförd under 1100-talet, försvarstornet omkring 1280. Kyrkan är Ölands enda bevarade östtornskyrka.

Näsby är belägen utmed östra landsvägen. Det är Ölands sydligaste belägna by och begränsas i söder av Karl X Gustafs mur. Byn är mycket långsträckt och bebyggelsekoncentrationen med gårdsanläggningar och malmbebyggelse mäter närmare två kilometer i längd. Söder om muren leder en allé av alm och ask (planterad på 1870-talet) ned mot Ås kyrka som har ett ensligt läge en knapp kilometer sydväst om byn.

Flertalet gårdar är belägna i byns norra del, öster om landsvägen, mer spridda gårdsanläggningar finns även längre söderut i byn. Mellan gårdarna, väster om landsvägen, finns en mycket omfattande bebyggelse av malmkaraktär. Nere vid Karl X Gustafs mur ligger dessa byggnader mycket tätt, på ömse sidor av vägen. Det är dels låga stugor från 1800-talet, dels små bostadshus och villor uppförda under 1900-talets första årtioriden. Till flera av dessa byggnader hör ekonomibyggnader i oputsad kalksten, vanligen med gavlar mot landsvägen/bygatan. Gårdarnas ladulängor ligger i regel mot vägen, uppförda i kalksten, oftast putsade och murgrönsbevuxna. I byn finns också missionshus, och Ölands Järnvägars f d ändstation.

Enetri är belägen strax öster om östra landsvägen. Landsvägen har ny sträckning förbi byn. Bygatan (=gamla landsvägen) är slingrande och lummig med lövträdsvegetation intill gårdarna och utmed bygatan. Tvärs genom byn rinner en liten bäck som delar byn i två halvöar med en

ensamliggande gård i norr och övrig bebyggelse söder om bäcken. Byn drabbades av en förödande brand 1906, varvid bostadshusen och flera av ekonomibyggnaderna härjades svårt. Byn består av tre mycket välbevarade gårdsanläggningar med kraftigt murgrönsbevuxna ladulängor i putsad och oputsad kalksten på ömse sidor av bygatan. Gårdarnas fägårdar är helt flislagda. Manbyggningarna är av salstyp under sadeltak, uppförda efter branden 1906. I väster, mot landsvägen, ligger ett par mindre bostadshus av malmtyp. Ett hundratal meter söder om byn, intill gamla landsvägen, finns ytterligare ett par bostadshus.

Sammanfattning

Motivering: Gott exempel på statens etablering i rikspolitiskt gränsområde. Sydöländskt odlingslandskap präglad av lång kontinuitet och differentierat näringsfång.

Uttryck för riksintresset: Lämningar av Kyrkhamns fiske- och handelsplats med kapell-ruin från tidig medeltid till 1600-talets början, Sveabod. Omfattande och skiftande forn-lämningsmiljöer med mycket omfattande gravfältskomplex och husgrunder från järnålder. Ottenby kungsgård med medeltida anor och bebyggelse från 1700- och 1800-talen samt Karl X Gustafs mur. Sveriges högsta fyrtorn "Långe Jan" från slutet av 1700-talet och fyrplatsbebyggelse. Ås sockenkyrka med östtorn från 1100-talet med till hemmanet Prästtorpet hörande fossil åkermark samt byarna Näsby med malm och vägallé och Ene-tri med väl bevarad bebyggelse från 1906 med salsbyggnader och ladulängor i kalksten. I sydöst är naturreservatet Ottenbylund med ädellövskog och viltreservat.

Referenser:

- Kulturhistoriskt värdefulla bebyggelsemiljöer på landsbygden inom Mörbylånga kommun på Öland. Riksantikvarieämbetet genom Johan von Reis. Kalmar 1979.
- Fornlämningsmiljöer på Öland. Länsstyrelsen i Kalmar 1981.